

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української літератури імені академіка Михайла Возняка

Затверджено
на засіданні кафедри української
літератури
імені акад. Михайла Возняка філологічного
факультету ЛНУ імені Івана Франка
(протокол № 1 від 29 серпня 2024 р.)

Завідувач кафедри

Володимир МИКИТЮК

СИЛАБУС
із вибіркової навчальної дисципліни
***«Історія української літератури першої
половини 19 ст.»***

Силабус курсу «Історія української літератури першої половини 19 ст.»2023/2024 навчального року

Назва курсу	Історія української літератури першої половини 19 ст.
Адреса викладання курсу	Львівський національний університет імені Івана Франка Львів, вул. Університетська, 1
Факультет та кафедра, за якою закріплена дисципліна	Філологічний факультет, кафедра української літератури ім. акад. М. Возняка
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	Галузь знань 03 Гуманітарні науки. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізації: 035.01 українська мова та література.
Викладачі курсу	Крохмальний Роман Олексійович, доцент кафедри української літератури ім. акад. М. Возняка
Контактна інформація викладачів	roman.krokhmalnyy@lnu.edu.ua
Консультації по курсу відбуваються	У дистанційному режимі. https://us02web.zoom.us/j/4059050287?pwd=cXFyU2pYekQ5bzFvLy93S09hdUp1UT09 Join our Cloud HD Video Meeting Ідентифікатор конференції: 405 905 0287 Код доступу: 9105R)
Сторінка курсу	
Інформація про курс	Дисципліна «Історія української літератури першої половини 19 ст.» є нормативною навчальною дисципліною для ОС «Бакалавр» спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.01 українська мова та література, яка у 7 семестрі викладається в обсязі 3 кредити (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS) і має 16 лекційних години та 32 годин практичних занять. Підсумковий контроль – іспит.
Коротка анотація курсу	Період ІУЛ, що ліг в основу курсу, в академічному літературознавстві має назву “Література перших десятиліть ХІХ ст.”. Це перший період Нової української літератури, котрий також називають “дошевченківським”, позаяк у його композиційній структурі творчість Т. Шевченка є кульмінацією, а творчість Шевченкових попередників — розвитком дії, що звістує, готує ґрунт для появи феномену Кобзаря. Зав'язкою тут виступає творчість І. Котляревського, котрий першим написав про Україну по-українськи і цим започав Нове українське письменство. А експозицією — спадщина Г. Сковороди, адже Котляревський дивився на світ “оком сквородинця” (за М. Грушевським)
Мета та цілі курсу	Дошевченківський період є базовим і для подальшого розвитку Нової української літератури, і для формування “літературоцентричної” української національної ідентичності, тож метою і завданням курсу є показати це на матеріалі творчості чільних постатей періоду: І. Котляревського, Г.Квітки-Основ'яненка, П. Гулака-Артемівського, П. Білецького-Носенка та ін. представників “котляревщини”, харківських романтиків (Л.Боровиковського, М. Костомарова, В. Забіли, М. Петренка та ін.), Є. Гребінки, романтиків київського періоду — кирило-методіївських братчиків (М.Костомарова, П. Куліша) і, звичайно, Т.

	Шевченка. У контексті курсу розглядається творчість Г. Сковороди, зокрема, ті аспекти, що відчитуються в І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т.Шевченка, М.Гоголя, а також творчість самого М. Гоголя як хибна альтернатива шевченківській лінії розвитку українства, котре відтоді перебуває в силовому полі “між Гоголем і Шевченком” (за Ю. Луцьким).
Література для вивчення дисципліни	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історія української літератури XIX століття : У 2-х кн. / За ред. М.Жулинського. – Київ: «Либідь», 2005. — Т. 1. 2. Історія української літератури (перші десятиріччя XIX століття) / За ред. П. Хропка. – Київ: «Либідь», 1992. 3. Історія української літератури: У 12 т. — Київ: «Наукова думка», 2016, 2014. — Т. 3, 4. 4. Літературознавчий словник-довідник. – Видавничий центр «Академія», Київ, 1997. 5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: «Золоті литаври», 2001. 6. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. – Львів: «Академічний експрес», 1999. 7. Зеров М. Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка (Нариси з новітнього українського письменства). – Дрогобич: «Відродження», 2007. 8. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили: В 2-х т. – Київ: «Мистецтво», 1981. — Т. 1.
Тривалість курсу	1 семестр
Обсяг курсу	48 годин аудиторних занять, з яких 16 лекційних годин для потоку, 32 годин практичних занять та 50 годин для самостійної роботи студента, 3 кредитні модулі.
Очікувані результати навчання	<p>У результаті вивчення навчальної дисципліни</p> <p>Студент повинен розуміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • зміст основних термінів і понять, дотичних до періоду; • специфіку світоглядної та естетичної свідомості епохи; • особливості життєвої та творчої долі кожного з представників періоду. <p>Студент повинен уміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналізувати відповідні поетичні, прозові та драматичні твори в контексті суспільно-мистецької атмосфери доби; • пов'язувати еволюцію літературних напрямів, течій, стилів періоду з етапами формування модерної національної ідентичності.
Ключові слова	Сковородинство, бароко, просвітництво, класицизм, сентименталізм, передромантизм, романтизм, національна ідентичність
Формат курсу	Нормативний, викладання якого здійснюється через проведення лекцій, практичних занять та консультацій для кращого розуміння тем; очний і заочний.
Теми	* СХЕМА КУРСУ
Підсумковий контроль, форма	Іспит
Пререквізити	«Вступ до літературознавства», «Історія України», «Історія української літератури», «Теорія літератури», «Філософія».
Навчальні методи та техніки, які	У методологічній основі курсу – поліметодологічний підхід, тобто – застосування як літературознавчих, так і педагогічних методів

<p>будуть використовуватися під час викладання курсу</p>	<p>дослідження. Використано потенціал біографічного, історіографічного, порівняльно-історичного, культурно-історичного, рецептивно-естетичного методів, а також інтерпретаційно-герменевтичні тактики (герменевтичну, феноменологічну, компаративістичну). З емпіричних методів застосовано діагностичний (тестування, цілеспрямоване спостереження за навчальним процесом, анкетування) метод; метод прогностичного моделювання (написання студентських есе), педагогічного експерименту. Теоретичні методи дослідження представлені проблемно-пошуковим, методом критичного аналізу, елементами персоналістичної та антиавторитарної педагогіки.</p>
<p>Необхідне обладнання</p>	<p>Ноутбук, бібліотека</p>
<p>Критерії оцінювання (окремо для кожного виду навчальної діяльності)</p>	<p>Оцінювання проводиться за 100-бальною шкалою. Бали нараховуються так: Практичні заняття – 50% семестрової оцінки. Максимальна кількість балів 50. Підсумкова максимальна кількість балів 100.</p>
<p>Питання до екзамену.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. «Вечори на хуторі біля Диканьки» М.Гоголя 2. Балади Тараса Шевченка 3. «Енеїда» – перший твір нової української літератури 4. Жанрово-композиційні особливості поеми Т. Шевченка «Гайдамаки» 5. «Книга буття українського народу» М.Костомарова як визначна пам'ятка українського романтизму 6. Засоби сміху в поемі Т.Шевченка «Сон» 7. «Енеїда» І.Котляревського – новаторство, традиція, елементи наслідування 8. Жанрова специфіка твору Т.Шевченка «Великий льох» 9. «Москаль-чарівник» як перший водевіль в українській драматургії першої половини ХІХ століття 10. Ідейно-політичне спрямування поеми Т.Шевченка «Кавказ» 11. «Наталка-полтавка» – перший твір нової української драматургії 12. Патріотичний зміст послання «І мертвим і живим...» Т.Шевченка 13. «Харківська школа романтиків», гурток І.Срезневського, його роль у розвитку українського романтизму 14. Особливості композиції поеми «Сон» 15. Альманах «Русалка Дністровая» як «прорив чуття людського серед загального затупіння та одичіння» (І.Франко) 16. Тарас Шевченко: період «трьох літ» 17. Альманахи та збірники в українській літературі першої половини ХІХ століття 18. Система образів-персонажів у поемі Т.Шевченка «Гайдамаки» 19. Байки Гулака-Артемівського: традиції та новаторство 20. Поеми Шевченка періоду заслання 21. Балади Л. Боровиковського 22. Тарас Шевченко: «невольничча муза»

	<ul style="list-style-type: none"> 23. Діяльність «Руської трійці» 24. Новаторство Шевченкових балад 25. . Боровиковський як поет-романтик 26. Філософський зміст поеми Т. Шевченка «Гайдамаки» 27. Гумористична спрямованість прози Г.Квітки-Основ'яненка 28. Тема долі поета в житті народу в ранній поезії Т.Шевченка 29. Історична тема у творчості Є.Гребінки. Роман «Чайковський» 30. Нижегородський період у творчості Шевченка 31. Котляревщина як явище літературного процесу першоїполовини ХІХ століття 32. Лірика Т.Шевченка останніх років життя 33. Літературні напрями в українській літературі першоїполовини ХІХ століття 34. Проблематика поеми «Сон» 35. М.Гоголь як український письменник 36. Тематичні джерела та історія написання поеми «Кавказ» 37. Нова українська література (особливості зародження і розвитку) 38. Філософський зміст поеми Т. Шевченка «Марія» 39. Розвиток драматургії першої половини ХІХ століття 40. Цикл Т.Шевченка «В казематі». Жанрове і мовно-поетичнебагатство. 41. Розвиток жанру байки в українській літературі першихдесятиріч ХІХ століття 42. Т. Шевченко: ранній романтичний період
<p>Опитування</p>	<p>Анкету-оцінку з метою оцінювання якості курсу буде надано по завершенню курсу.</p>

СХЕМА КУРСУ

Тиж. / дата / год.-	Тема, план, короткі тези	Форма діяльності (заняття)	Література	Завдання, год	Термін виконання
1 тиждень 2 год	Тема 1. Вступ 1. Структура, мета, завдання курсу. 2. Принципи організації навчального процесу. 3. Необхідна література для читання, конспектування, аналізу. Перелік художніх текстів. Огляд підручників і посібників.	Лекція	1. Історія української літератури XIX століття : У 2-х кн. / За ред. М.Жулинського. – Київ: «Либідь», 2005. — Т. 1. 2. Історія української літератури (перші десятиріччя XIX століття) / За ред. П. Хропка. – Київ: «Либідь», 1992. 3. Історія української літератури: У 12 т. — Київ: «Наукова думка», 2016, 2014. — Т. 3, 4. 4. Літературознавчий словник-довідник. – Видавничий центр «Академія», Київ, 1997. 5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: «Золоті литаври», 2001. 6. Єфремов С. Історія українського письменства. — Нью-Йорк, 1991 (можуть бути й інші перевидання). 7. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. – Львів: «Академічний експрес», 1999. 8. Зеров М. Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка (Нариси з новітнього українського письменства). – Дрогобич: «Відродження», 2007. 9. Наливайко Д. Искусство: направления, течения, стили: В 2-х т. – Київ: «Мистецтво», 1981. — Т. 1.		1 тиждень
2 тиждень 2 години	Тема 2. На рубежі літературних епох. Особливості Нового українського письменства порівняно з Давнім (народна мова замість “книжної”; антропоцентризм замість теоцентризму; світська, зокрема, українська тематика, етнографізм замість тематики релігійної й “загальнолюдської”)	Лекція + практичні заняття	1. Єфремов С. Історія українського письменства. — Нью-Йорк, 1991 (можуть бути й інші перевидання). 2. Яценко М. На рубежі літературних епох: “Енеїда” Котляревського і художній прогрес в		1 тиждень

	<p>тощо). І народницьке, і радянське літературознавства вели мову про “межу високу” між ними (за С.Єфремовим), про “рубж літературних епох” (за М.Яценком). Генетичні зв'язки нової літератури з давньою перебували на маргінесі уваги дослідників, що позбавляло її релігійного ґрунту, розсікало надвоє українську духову традицію, не давало змоги розгледіти ментальне коріння модерної української ідентичності. Перші кроки у цьому напрямі зробили О. Русов, С. Єфремов, М.Грушевський, М.Плевако. Вони показали очевидні маркери впливу філософії й творчості Г. Сковороди на творчість І.Котляревського. Однак ці спроби перервали московські репресії проти українських учених та їхніх ідей, і лише через майже століття розпочате тоді відновив незабутній Л. Ушкалов (“Барокові джерела нового українського письменства”, “Сковорода та інші”). Ідеї Л. Ушкалова та його попередників продовжує розвивати автор цього курсу в дослідженнях (див. у колонці поруч), де викладено основні положення його майбутньої монографії “Від Сковороди до Шевченка: пізнання національної ідентичності в дошевченківський період Нового українського письменства”.</p>		<p>українській літературі. Київ, 1977.</p> <ol style="list-style-type: none"> Ушкалов Л. Барокові джерела нового українського письменства // Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. Київ, 2006. С.162-212. Ушкалов Л. Сковорода та Україна // Ушкалов Л. Есеї про українське бароко. — Київ, 2006. С. 133 - 161. Чопик Р. Від Сковороди до Шевченка // Історії літератури. — Львів, 2010 (наскрізної нумерації сторінок немає). Чопик Р. «Той самий принцип сродности» (до питання рецепції чільної ідеї філософії Григорія Сковороди) // Spheres of culture. Volume 16. Lublin. 2017. – С. 109-117. Чопик Р. До питання про європейський контекст Нового українського письменства // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія “Філологія. Журналістика”. — 2021. Вип. 32 (71), № 6. Сковорода Г. Найкраще / Передмова Р. Чопика «Сковорода. Сродність». – Львів: Terra incognita, 2017. — 320 с. 		
<p>3-4 тиждень 4 години</p>	<p>Тема 3. Творчість Івана Котляревського</p> <p><i>“Енеїда” І. Котляревського як “канон на базі антиканонічності” (за Г.Грабовичем).</i></p> <p>Контекст класицизму: аналогічні бурлескно-травестійні переробки “Енеїди” Вергілія в інших літературах: француза Скаррона, австріяка Блюмавера, москаля Осіпова (у співавторстві з Котельницьким). Проте жодна з цих пародій не мала такого значення для дальшого розвитку своєї національної літератури й не була настільки довершеною, позаяк (історичний контекст) тема поеми (пошук нової батьківщини) резонувала з ситуацією в Україні кінця 18 ст. (зруйнування Січі, ліквідація Гетьманщини, закріпачення козацьких вольностей і привілеїв) і виростала з бурлескно-травестійної традиції запорозького гумору, творчості мандрівних дяків (контекст бароко). При цьому для поеми Котляревського затісні рамки “низового” бароко, як і “низового” класицизму (за Д. Чижевським), бо класицистичний канон</p>	<p>Лекція + практичні заняття</p>	<ol style="list-style-type: none"> Єфремов С. Котляревський // С.Єфремов Літературно-критичні статті. — Київ, 1993. С. 121-140. Житецький П. “Енеїда” Котляревського у зв'язку з оглядом української літератури XVIII ст. Київ, 1987. С 139-254. Нахлік Є. Перелицьований світ Івана Котляревського. Київ, 2015. Іван Котляревський проти: Полтавський батл / Упоряд., автор передм. і комент. Р.Чопик / «Наталка Полтавка» vs «Казак-стихотворец» Олександра Шаховського. «Москаль-чарівник» vs «Простак...» Василя Гоголя-Яновського. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2019. — 180 с. Чопик Р. Наталка Полтавка Івана Котляревського vs Казак-стихотворец Олександра Шаховського: сквородинська відповідь імперському виклику (до 		<p>2 тижні</p>

	<p>(естетичну підпору ідолянського імперства) вона висміювала з позицій канону українського, основу якого заклала християнська філософія Г.Сковороди. Сковородинський контекст: У передмові до “Байок харківських”: “Немає смішнішого, як розумний вигляд з порожнім нутром, і немає нічого веселішого, як смішне обличчя з прихованою дільністю... Не любі мені ця порожня зарозумілість та пишна пустеля, а лише те, де зверху нічого, а всередині — щось, зовні брехня, а всередині — істина”. Лейтмотивом “Байок харківських” — розумний жарт над несродністю: черепаха, що захотіла стати орлом, вовк, що прикинувся псом, але ж погляд у нього вовчий... Так само і в “Енеїді”: базарні перекупки, що записалися у богині, безпробудний пияк у ролі Юпітера, війна за столицю світу, хоч насправді за Аматиноного цуцика...”Несродність” розлучає людину з Богом, вона характерна для імперського трибу життя. Натомість, що означає жити у сродності й бути щасливим у Бозі — що означає жити по-українськи, Котляревський пояснює у “Наталці Полтавці” та “Москалеві-чарівнику”.</p> <p>Драматургія І. Котляревського “оком сквородинця” “Наталку Полтавку” та “Москаля-чарівника” Котляревський написав “у піку” водевілям О.Шаховського “Казак-стихотворец” та, відповідно, В.Гоголя-Яновського (батька Миколи) “Простак, или хитрость женщины, перехитренная солдатом”, де принижено українців. Ювілейного 2019 року автор курсу видав ці давно не друковані твори разом з “українською відповіддю імперському виклику” (п’єсами Котляревського) окремою книжкою п.н. “Іван Котляревський проти: полтавський батл” (див. у колонці поруч). Видання відкриває однойменна передмова упорядника, за якою властиво й провадиться лекція. Nota bene: не пропустити повз увагу найважливіший маркер сквородинства Котляревського: прізвище возного — <i>Тетерваковський</i>, котрий є прямим спадкоємцем <i>Тетервака</i> зі сквородинської притчі “Убогий Жайворонок” (читати!), через що Л.Ушкалов назвав “Наталку Полтавку” “варіацією на тему “Убогого Жайворонка” Сковороди”.</p>		<p>200-річчя «праматері української сцени») // Spheres of Culture. V. XVII. Lublin 2018. – С.55-69</p>		
<p>5 тиждень 2 години</p>	<p>Тема 4. “Котляревщина” Без українського духу в українських самих лишень формах з Котляревського стає котляревщина.</p>	<p>Лекція + практичні заняття</p>	<p>1. Грабович Г. Семантика котляревщини // Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка. Київ, 1997. С. 316-</p>		<p>1 тиждень</p>

<p>Хрестоматійне: «Зв'язки з Котляревським, та й з усім українським письменством, у них тільки формальні; не зрозумівши духу й напрямку „Енеїди”, не маючи літературного хисту, саму лишень сверблячку до писання», представники котляревщини «копіювали саму зверхню сторону поеми Котляревського» і подали «дуже виразний приклад того, до якого занепаду можна всяку путящу й серйозну справу довести, не зрозумівши її до пуття та не розвиваючи духу її, а в самій формі закісаючи».</p> <p>С. Єфремов розрізняє категорично, «що одно Котляревський, а інше – „котляревщина”». Однак сучасні дослідники схильні застановлятися на генетичнім зв'язку поміж явищами, наголошуючи, що в «Енеїди», крім «основної», «підривної», була й функція конформістська, закодована бурлескно-травестійною маскою, і що та, попервах тіньова, функція ставала визначальною що далі, то більше. «Образ-маска» дурникуватого й просторікуватого провінціяла-оповідача» (за Ю. Шерехом) переставала бути «маскою-щитом», що «уможливлює відкритість до правди» (за Г. Грабовичем), і приростала до душі, деформуючи її в іпостась, необхідну «для вписування себе в імперію» (за Т. Гундоровою). Навряд чи І. Котляревський сподівався цього назворотньо-супутнього ефекту. Відрухово зачинаючи «Енеїду», він виходив зі свого українського світовідчуття, відкоригованого сковородинством, бароковим контекстом загалом, європейською сміховою культурою, запорозьким звичаєм, «обичаями і повір'ям нашим». Він виходив із живої ментальної традиції, зорієнтованої християнськими, а не імперськими цінностями, тобто такої, що має за гріх ідолянське вивищування, а здатність до самоприниження вважає ознакою душевного здоров'я й особливою, козацькою, чеснотою. Це було природне «приниження» перед Богом, яке не відбирало в людини людської гідності попри всю глузливую позверхність, не опускало нормальної ієрархійної субординації за межу холуйського раболіпства: типажі «Енеїди» органічні, а не карикатурні; викликають симпатію, а не роздратування. Саме тому імперська рецепція так зацініла цих «природних українцев»; саме тому їх взяли за взірць доморошені віршувальники, «читачі з пером у руці» (за І. Айзенштоком). Однак, Котляревський вдавався до бурлескної маски, вболіваючи за щербату долю української Трої,</p>		<p>332.</p> <p>2. Гундорова Т. "Котляревщина": колоніальний кітч // Гундлорова Т. Кітч і література. Травестії. Київ, 2008. С.92-122.</p> <p>3. Зеров М. Українське письменство ХІХ ст. Від Куліша до Винниченка (Нариси з новітнього українського письменства). – Дрогобич: «Відродження», 2007.</p> <p>4. Айзеншток І. Петро Гулак-Артемівський // Гулак-Артемівський П. Твори. Київ, 1964.</p>		
---	--	---	--	--

	<p>а котляревщина перейняла у нього ту, готову вже, маску, щоб свідомо і засадничо «вписати» себе в імперію.</p> <p>Якщо автор «Енеїди» співчуває своїм козакам-троянцям, надає актуального українського сенсу їх геополітичному та «геопоетичному» (за Ю. Андруховичем) бурлакуванню, то, приміром, К. Думитрашко у своїй «Жабомишодраківці» «имеет целью изобразить взаимные политические отношения между малороссами, поляками и русскими» у такий спосіб: «жабам дан характер сечевых казаков», «мышам – ляхов прежних», а «появившиеся в конце поэмы раки похожие на русские войска, положившие конец столкновения казаков с поляками»[1]. Іншими словами, самостійні українська й польська історії були здатні хіба на нікчемну жабомишодраківку, і лише російсько-імперське втручання поклало кінець тому безглуздю.</p> <p>Блазенська запопадливість працювала не pro-, а contra-художнього рівневі. Беручись за свою «Горпиниду, чи вхопленую Прозерпину», П. Білецький-Носенко просить у Музи: «Дмухни в мене той самий жар, / З яким співалась „Енеїда”», однак у висліді «сухим залишком» випадає «радше карикатура, ніж пародія» (за І.Франком), настільки кострубата і нецікава, що відпадає бажання шукати в ній будь-які алегоричні підтексти. Поготів, коли їх там попросту... нема.</p> <p>Котляревщина стає знаком художнього несмаку та ідейного капітулянтства, що доходить до мазохізму. Віршуючи свої опуси, її представники не вірять у майбутнє українства, зводять його перспективу до агонізуючої стадії глузування над собою самим. Іноді це, можливо, й смішило б, якби повсякчас не накликала тривожного суму (майже за М. Лермонтовим). Схожого, приміром, на той, що охопив Г. Квітку (-ще-не-Основ'яненка) після «спора с одним неверующим» – найталановитішим представником котляревщини П. Гулаком-Артемовським...</p>				
<p>6 тиждень 2 години</p>	<p>Тема 5. Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка</p> <p>Парадокс: основоположником нової української прози і найяскравішим представником сентименталізму в Новій українській літературі Квітка став завдяки... котляревщині. Вона завела дальший розвиток українського слова в глухий кут, звувивши його обрії до бурлескно-трагестійного самопародіювання, приростила маску “дурникуватого хохла” до</p>	<p>Лекція + практичні заняття</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Борзенко О. Сентиментальна провінція: Нова українська література на етапі становлення. Харків, 2006. 2. Гончар О І. Григорій Квітка-Основ'яненко, Лімборський І. В. Сентименталізм // Історія української літератури XIX століття : У 2-х кн. / За ред. М.Жулинського. – Київ: «Либідь», 2005. — 		<p>1 тиждень</p>

обличчя так, що годі було віддерти, й поселила невіру в здатність писати по-українськи серйозні твори, такі, що розчулюють читача, викликають у ньому сльози співчуття, глибші од сміхових рефлексії. Квітку, який до 53 років писав тільки російські п'єси й “малороссийские анекдоты”, такий status quo обурих і спровокував “доказать обратное”. Сталося це після “спора с одним неверующим” — найталановитішим представником котляревщини П.Гулаком-Артемовським, а також “порад” російської критики (насамперед, українофоба “неїстового Віссаріона” Белінського) не намагатися творити українською повної літератури, а залишатись на рівні загумінковости, провінційности, для серйозних же тем переходячи на російську. Цим критикам Квітка відповів оповіданням “Салдацький патрет” (“Швець, знай своє шевство, а в кравецтво не мішайсь!”), а “неверующому” Гулакові — знаменитою “Марусею”, яка стала його візитівкою (заповідав на могилі епітафію: “Він написав “Марусю” — на жаль, не дослухались).

Так народився Грицько Основ'яненко — автор-оповідач української прози, який вболіває за оптимістичні перспективи українського слова. Та при цьому нікуди не подівся Григорій Квітка — вірогідданий російської імперії, який наївно сподівається, що ці перспективи можна реалізувати під скіпетром царя-батюшки (прямим текстом засвідчує цей світогляд у “Листах до любезних земляків”). Ці дві іпостасі співіснують в одній душі і приводять до дивних суперечностей, ба навіть казусів у “Малороссийских повестях Грицька Основьяненка”: “Маруся”, “Щира любов”, “Сердешна Оксана”, “Конотопська відьма” та ін., про які автор цього курсу розповів у своїй статті “Квітка-і-Основ'яненко” (див. у колонці поруч). Лекцію побудовано на основі цієї статті. Її бажано прочитати, як, звичайно, й усі аналізовані там твори. При цьому не оминати увагою першої редакції повісті “Щира любов” (є в кінці відповідних томів семитомника й восьмитомника). “Сердешну Оксану” слід читати “у парі” з Шевченковою “Катериною” і вміти пояснити, чому долі Катерини й Оксани склались настільки порізнному... Як і долі їх авторів.

“У парі” слід також прочитати Квітчину комедію “Приезжий из столицы, или суматоха в уездном городе” та “Ревизор” М. Гоголя. А ще бажано мати власну думку про те, чи варта ставити нині

Т. 1.

3. Чопик Р. Квітка-і-Основ'яненко // Слово і Час. 2010, № 4, С. 46-56.

	“Сватання на Гончарівці” (як те роблять у театрі ім. М. Заньковецької)?			
7-8 тижні 4 години	<p>Тема 6. Романтизм</p> <p>Романтизм — головний літературний напрям першої половини 19 століття. Це століття називають “віком націоналізму”, позаяк тоді відбувалося інтенсивне формування модерних національних ідентичностей європейських народів. А починалось воно з “романтичного націоналізму” (за А. Валіцьким), який зародився у лоні романтизму літературного. Адже для того, щоб створити націю в житті, слід було спершу створити в уяві її ідеал і пристрасно, до божевілля, захотіти його реалізувати (романтична уява, ідеальний світ, романтична пристрасть, золоте божевілля — ключові терміни романтизму, як і, до речі, світова скорбота, яка охоплювала романтиків од прочуття, що реалізувати ідеал можна буде дуже не скоро, що для цього поляжуть мільйони жертв).</p> <p>Допомагали уяві джерела романтизму — національна історія, фольклор і міфологія. Тому романтики збирали народні пісні, легенди, бувальщини про героїчні діла предків, пошукували закодовані там Volksgeist — дух народу, і писали натхненні ним власні твори. Відчути і втілити дух народу міг тільки народний поет, а точніше, поет-пророк, геній, волхв, бард, кобзар, посередник межі людьми і Богом, — центральна постать і романтизму загалом, і, зокрема, романтичного націоналізму.</p> <p>Романтизм зародився в Німеччині (єнська, філософська, і гейдельберзька, фольклорна, школи), під ту пору роздробленій на десятки земель і приниженій поразкою від Наполеона. Звідти поширився по всій Європі, а особливо серед бездержавних слов'янських народів, уярмлених австрійською та російською імперіями. В Україні романтизм перейшов три періоди: харківський (1830-ті — поч. 40-их рр.), київський (поч. 1840-их — 1847 (розгром Кирило-Мефодіївського братства)) і петербурзький (кін. 1850-их — поч. 60-их рр. — період “Основи”).</p> <p>Коротко романтизм протривав і в підавстрійській Галичині: “Руська Трійця” та її альманах “Русалка Дністровая”.</p> <p>Вивчаючи творчість харківських романтиків (Л.Боровиковського, М.Костомарова, В.Забіли, М.Петренка, І.Срезневського, О.Афанасьєва-Чужбинського та ін.), зосереджуємо увагу на рисах романтизму в ній (див. вище) та на змісті харківських альманахів (“Украинский альманах”, “Сніп”, “Молодик”, “Запорожская</p>	Лекція + практичні заняття	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бовсунівська Т. Феномен українського романтизму. Київ, 1997. 2. Бовсунівська Т. Історія української естетики першої половини XIX століття. Київ, 2001. 3. Глизь І. Передмова // Костомаров М. І. “Закон Божий” (Книга буття українського народу). Київ, 1991. 4. Зеров М. Коло початків романтизму. М. І. Костомаров. Романисти й баладники 30-40 рр. // Зеров М. Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка (Нариси з новітнього українського письменства). – Дрогобич: «Відродження», 2007. 5. Івашків В. Художня, літературознавча і фольклористична парадигма ранньої творчості Пантелеймона Куліша. Львів, 2009. 6. Козак С. Український преромантизм (джерела, зумовлення, контексти, витоки). Варшава, 2003. 7. Козак С. Українська змова і месіанізм. Кирило-Мефодіївське братство. Івано-Франківськ. 2004. 8. Костомаров М. І. “Закон Божий” (Книга буття українського народу). Київ, 1991. 9. Куліш П. Повість про український народ. Тернопіль, 2016. 	2 тижні

	<p>старина”). Київський період обертається довкола Кирило-Мефодіївського братства (Т.Шевченко, М.Костомаров, П.Куліш, М.Гулак, В.Білозерський та ін.), тому увага повинна фокусуватися на його маніфесті “Закон Божий. Книги буття українського народу” (1845-46), укладачем якого був М.Костомаров. Це перша маніфестація українства, свідомого власної ідентичности, і цю ідентичність братчики бачать глибинно демократичною: заснованою на євангельському демократизмі українських братств часів Реформації, а насамперед, найбільшого з них – козацького братства Запорозької Січі («козацтво есть то істее братство»), демократичний устрій якого визначив цивілізаційний формат козацької України. Цей, відповідний Законові Божому, триб життя протиставлено ідолянській російській імперії з її народом, який «одурів, бо царя свого нарик богом»... Саме тому «Книги буття українського народу» були заборонені і за царських, і за советських часів, перебували на маргінесі культури, мов якась суб’єктивна вигадка групки молодих змовників. Однак, їхня значимість стає зрозумілою у контексті європейської «весни народів» (1848-49), коли кожна пригноблена нація маніфестувала свій ідеал, свою ідентичність, і надихалася творчістю, кожна свого, національного поета. Приміром, поляки – А. Міцкевича, окрім всього, автора «Книг народу польського і польського пілігримства», типологічно близьких до «Книг буття українського народу». А надихала братчиків творчість їхнього побратима Т. Шевченка. Якого називали «небесним світільником», «видимим оправданням нашого натхнення звиш» (за П. Кулішем). До знайомства з ним вони не вірили у можливість відродження України; збираючи кобзарський фольклор, ставилися до цього, як до музейної справи. Але, прочитавши першого «Кобзаря» і поеми «року високого сонця» (1845), збагнули, що між ними не музейний, а справжній Кобзар – поет-пророк, медіум, посередник mezi людьми і Богом, уособлення Volksgeist – духу української нації.</p>				
<p>9-11 тижні 6 годин</p>	<p>Тема 7. Творчість Тараса Шевченка. Хрестоматійно творчість Т. Шевченка поділяється на періоди: «романтичного націоналізму» (1837-41: перший «Кобзар», «Гайдамаки»); «трьох літ» (1843-47: твори Чигиринського циклу («Розрита могила», «Чигрине, Чигрине...»), «Сон» («У всякого</p>		<p>Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. Київ, 2008. Або: Історія української літератури: У 12 т. — Київ: «Наукова думка», 2014. — Т. 4. Автор Іван Дзюба. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. Київ, 1990.</p>		<p>3 тижні</p>

<p>своя доля...»), поеми «року високого сонця» (1845): «Кавказ», «Єретик», «І мертвим, і живим, і ненародженим...», «Великий льох», «Наймичка», та ін.); «невольничча муза» (1847-57: цикл «В казематі»), поеми «Царі», «Варнак», «Сон» («Гори мої високії...») та ін., повісті російською мовою «Художник», «Музикант», «Прогулка с удовольствием и не без морали» та ін.); нижньоновгородський період (1857: триптих «Доля. Муза. Слава», поеми «Неофіти», «Юродивий», Щоденник (Журнал)); твори останніх років життя (поема «Марія», «Осія. Глава XIV», «Ісає. Глава 35») – (в дужках твори, котрих не можна не прочитати, мінімум мінімум!). Вивчаючи творчість Кобзаря, ми будемо дотримуватись цієї періодизації, водночас пам'ятаючи і таке.</p> <p>Творчість Шевченка – безперервний діалог Людини з Богом (за О.Забужко); все життя не розлучався з Біблією, наслідуючи Христа (за Т. Кемпійським і Д. Степовиком) і в той же час палко полемізує з Ним у пошуках правди, а періоди історії України у Шевченка перегукуються з періодизацією історії біблійного Ізраїлю: «золоті віки» розквіту й слави (оспівування козацької України в період «романтичного націоналізму»); занепад Єрусалиму, Вавилонський полон «за гріхи наші» (плач «українського Єремії» на руїнах гетьманської столиці Чигирин, інвективи «і мертвим, і живим» землякам, які не вберегли Україну тощо – період «трьох літ»); візії щасливого майбутнього відродженої Вітчизни у пророків Ісаї, Осії... (їх переспіви в поезіях останніх років життя, трагічний оптимізм «Неофітів», «Марії»...). Тобто Шевченко – більше, ніж поет, він – поет-пророк, посередник межі людьми і Богом, «незбагнений апостол» (за В. Пахаренком). Це властиво й передбачав романтизм, тож у контексті українського романтизму він – єдиний справжній, повний романтик,</p> <p>У дошевченківських романтиків є ті самі, що й у Шевченка, необхідні риси романтизму (протиставлення уявного та буденного світів, культ почуттів, а не розуму, індивідуалізм, містицизм тощо), і впливає їхня творчість із тих самих основних романтизму джерел (національної історії та фольклору-міфології), тільки от Шевченко чомусь п'є з тих джерел воду живу, а вони – мертву; Шевченко сприймає усі ті романтичні риси</p>		<p>Забужко О. Шевченків міф України. Київ, 1997. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. Нью-Йорк – Париж – Мюнхен, 1955. Передрук: Київ, 1994. Луцький Ю. Між Гоголем і Шевченком. Київ, 1997. Пахаренко В. Незбагнений апостол. Черкаси, 1999. Сверстюк Є. Шевченко понад часом. Луцьк – Київ, 2001. Степовик Д. Наслідуючи Христа: Віруючий у Бога Тарас Шевченко. Київ, 2013. Чопик Р. Шевченко в залізнім жилеті // Чопик Р. Менталітети. Київ. 2014. С.157-165.</p>		
---	--	--	--	--

яко вияв людського, а вони – яко нелюдське, ба й антилюдське наслання.

Найпредметніше відчуття різниці між Шевченком «та іншими» приходить від зіставлення балад зі спільним тематично-сюжетним знаменником, які до того ж хронологічно є найбільш ранніми, як у творчості Т. Шевченка («Причинна»), так і в доробку Л. Боровиковського («Молодиця»), тобто задають тональність. Свою баладу Боровиковський відкриває епіграфом з Вергілія: «Надмірна любов, до чого тільки ти не призводиш смертне серце?». Ключове слово – «надмірна». В ньому осуд і застереження: не роби, як ота молодиця, не люби, як вона. За потопленням нещасної жінки у хвилях Псла автор мов спостерігає з безпечного берега, а відтак, описавши побачене, бере його в рамку і чіпляє моралізаторський ярличок. Може, так і треба? – думали читачі. Та з'явилась «Причинна».

Один і той же мотив, у центрі якого один і той же (здавалося) образ. Тільки от враження, яке справляють ці твори, чомусь зовсім різне, як ото незрівнянно різні за силою плину: Псьол, що «стогнав і клекотав» у «Молодиці» й Дніпро, що «реве та стогне» в «Причинній»; як незрівнянно різні потуги ліричного струменя, що випливають із серця «нормального» й геніального. У той час, як Боровиковський дистанціюється од героїні, залишаючись на узвишші епіграфа про «надмірну любов»; застерігає читача від пристрасті, що доводить до самогубства; Шевченко не дистанціюється і не судить. Він – не на березі, а в стихії, разом зі своєю причинною; і звідти, *de profundis* її недолі, волає, що щось у цім світі не так: «Така її доля... о Боже мій милий! / За що ж ти караєш її, молоду? / За те, що так щиро вона полюбила / Козацькії очі?.. Прости сироту!». Він переймається долею своїх персонажів, ідентифікує себе з ними, бо ніхто, окрім нього, чомусь цього не робить: «Насипали край дороги / Дві могили в житі. / Нема кому запитати, / За що їх убито». Як і в «Катерині»: «Серце в'яне співаючи, / Коли знає, за що; / Люде серця не побачать, / А скажуть – ледащо!». Він – побачить, він – запитає: «Катерино, серце моє! / Лишенько з тобою! / Де ти в світі подінешся / З малим сиротою? / Хто питає, привітає / Без милого в світі? / Батько, мати – чужі люде, / Тяжко з ними жити!».

Або, приміром, «Гайдамаки» того ж Л. Боровиковського – уривок недописаної «казки» «Відьма». То її, стару знахарку, збираються

пограбувати лісові волоцюги. Неспроста: опівніч до баби регулярно «коромислом змії прилітає», заходить «якийсь сатана непевний» – завдяки цим нечистим зв'язкам грошей у неї «як в нехриста жида». Яка ж її доля, хто та відьма насправді? – «романтика» не цікавить. Йому досить того, що про неї «городить цілий Поділ». Він ніколи не скаже того, що Тарас про «свою» «Відьму»: «Моя се мати і сестра, Моя се відьма, щоб ви знали!», підписавшись під трагічною людською історією збезчещеної й обмовленої жінки. Та й, коли нема тієї історії, відьма в Шевченка «бабусенька, голубонька», котра щиро хоче допомогти своїй невітшній клієнтці («Тополя»), а не та, сповнена злих умислів «казкова» стара лиходійка, що розтирає сухі жаби й «зводить з неба» зірки в «Чарівниці». Завершуючи баладу, Боровиковський застерігає: «Коли б була Марусенька Циганки не знала, Коли б була та ворожка з чарами пропала, То ти б була, Марусенько, Гриця не згубила, То ти б була, Марусенько, Й сама була жива; Бо чарами верховодить нечистая сила». Те саме – у візитковій баладі «Маруся». Захопивши читача розкішною фольклорно-етнографічною фактурою, письменник все ж далі не забуває його осмикнути, застерігши самому не «гадати під Новий год», бо присниться всіляка чортівня. Все, що серцеві любе, «чомусь» пов'язане з нею.

...Божевільні, одержимі (причинні), покритки (їх вважали пов'язаними, а то й відьмами), гайдамаки («розбойники-воры»)... Це не просто «гнані і голодні», «принижені і покривджені» несправедливим суспільним устроєм, імперською дійсністю, як їх кваліфікує традиційне шевченкознавство. Персонажі раннього Шевченка – «елементи», цілковито асоціальні, абсолютні ізгої, парії людської громади, яких не приймали, судили без прощення не тільки чужинці, але й рідне поспільство – село, родина. Їхній натопт увіходить слідом за ним, бо за ким же іще – всі ж бо їх одцурались...

Колись такі ходили за Сином Чоловичим. Ті, кого всі судили, а Він: не судить! Він «опустився» на саме дно соціального низу, аби дати шанс і найбільш упослідженим. І розіп'яли Його, як «розбойника-вора» на сусіднім хресті. Помираючи іще встиг попросити, заступитися навіть за нього.

Неймовірна естетична сугестія Шевченкового тексту – від того, що він повен Христової сили, що у ньому глибинна новозаповітна

	<p>засада: взорування на Ісусову «модель поведінки» («...Візьми хрест свій і йди за мною» Марко; 8, 34), а чи ж «наслідування Христа» (за Т. Кемпійським). Чому це так важливо нині?</p> <p>Приводом для війни, яку розв'язала проти України імперія зла, є той, що української нації не існує, що вона є «штучним утворенням», уламком, який зрадив «сакральну» ідентичність «руського міра», спокусившись меркантильними принадами євросоюзівського гіпермаркету. Чи може бути штучною нація, котра зродила Шевченка, й воскресіння якої провістив цей пророк? «Встане Україна, Світ правди засвітить, І помоляться на волі Невольничі діти!». Він писав це тоді, коли імперія була в апогеї – чи ж можна сумніватися в цьому, коли вона вже в агонії? А натхненні Шевченком братчики так вивершували свій маніфест: «Тоді скажуть всі язики, показуючи рукою на те місто, де на карті буде намальована Україна: От камень, его же не брегоша зиждуции, той бисть во главу». Камінь, який відкинули будівничі, стане наріжним... Хіба не збувається й це пророцтво нині, на наших очах!</p>				
--	---	--	--	--	--